

Nyilas Anna

AZ ELEKTRONIZÁCIÓ TAPASZTALATAI A FRANCIA KÖZIGAZGATÁSI BÍRÁSKODÁSBAN – A TÉLÉRECOURS RENDSZER

Dr. Nyilas Anna, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Eljárásjogi Tanszék, nyilas.anna@law.unideb.hu

Az információs technológia napjainkban olyan mértékben átszövi a mindennapi életet, hogy ehhez a folyamathoz elkerülhetetlenül fel kell zárkóznia a közigazgatási szervezetnek, valamint az igazságszolgáltatásnak is. Mivel egyrészt az állampolgárokkal való kapcsolattartás egyszerű és költségkímélő módja az elektronikus út, másrészt a honlapok hírfelületein mindenki számára elérhetővé tehető az információk, legyen szó az eljárási szabályokról, jogszabály-változásokról vagy fontos határidőkről. Többféle célt is szolgálhat tehát az elektronikus rendszer, ezért ezen tevékenységeket párhuzamosan kell fejleszteni és működtetni. Jelen tanulmány átfogóan bemutatja a francia igazságszolgáltatási szervezetben az elektronizáció bevezetésében történt lépéseket, a jogszabályi környezet kialakítását, illetve összeveti a közigazgatási bírászkodásban működő elektronikus kérelem-előterjesztési rendszert, a TéléRecours-t, valamint az ügyvédek és a rendes bíróságok közötti kapcsolattartásra szolgáló e-Barreau rendszert.

KULCSSZAVAK:

elektronikus eljárások, elektronikus igazságszolgáltatás, Franciaország, közigazgatási bírászkodás, polgári per

The use of information technology is changing everyday life in multiple ways. Judicial administration and public authorities need not only to adapt to modern technologies but also take advantage of them. Electronic communication is a quick and effective means of contact between courts, authorities and citizens. Furthermore, websites may be used to provide information on procedures, deadlines, or legislative changes. The use of IT in the justice system may serve a number of purposes, and these fields of functioning should be developed parallel to each other. This paper analyses the development of the TéléRecours case filing system in the French administrative justice system. The complex normative and organizational background, and the technological details and functioning are also presented. The system is compared to the e-Barreau electronic case filing system used between the ordinary courts and lawyers in France. A range of solutions is demonstrated that can be implemented to support the administration of justice. These experiences may be useful for the administrative legislation currently in progress in Hungary.

KEYWORDS:

electronic case filing, digital procedures, France, administrative justice, civil litigation

1. BEVEZETÉS

Az információs technológia napjainkban olyan mértékben átszövi a mindennapi életet, hogy ehhez a folyamathoz fel kellett zárkóznia a közigazgatási szervezetnek, valamint az igazságszolgáltatásnak is. Mivel, egyrészt, az állampolgárokkal való kapcsolattartás egyszerű és költséghímélő módja az elektronikus út, másrészt, a honlapok hírfelületein mindenki számára elérhetővé tehető az információk, legyen szó az eljárási szabályokról, jogszabályváltozásokról, vagy fontos határidőkről. Többféle célt is szolgálhat tehát az elektronikus rendszer, ezért ezen tevékenységeket párhuzamosan kell fejleszteni és működtetni. A tanulmány átfogóan bemutatja a francia igazságszolgáltatási szervezetben az elektronizáció bevezetésében történt lépéseket, a jogszabályi környezet kialakítását, illetve összeveti a közigazgatási bírászkodásban működő elektronikus kérelem-előterjesztési rendszert, a TéléRecours-t, valamint ezzel összefüggésben az ügyvédek és a rendes bíróságok közötti kapcsolattartásra szolgáló e-Barreau rendszert. A következőkben a tanulmány a két rendszer legfontosabb jellemzőit elemzi, vizsgálva annak intézményi, jogszabályi és technológiai hátterét.

2. INTÉZMÉNYI HÁTTER

A francia bírósági szervezet néhány jellemző vonását emelném ki, amely lényeges az elektronikus igazságszolgáltatás szempontjából. A bírósági szervezetet tekintve, két egymástól független rendszer működik, a rendes bíróságok (polgári és büntetőügyekben), illetve a közigazgatási bíróságok (a közigazgatási jog területéhez tartozó ügyekben, amely a közhatalom és az állampolgárok közötti kapcsolatokat szabályozza). A bíróságok tehát két elkülönült ágba sorolhatók, ezek az igazságszolgáltatási és a közigazgatási ág. Az alkotmányban lefektetett elvek biztosítják a közigazgatási bírászkodás alapjait, a hatásköreit, és a függetlenségét. Ezen elveknek megfelelően, csakis közigazgatási bíróság semmisíthet meg vagy bírálhat felül közigazgatási döntéseket. A közigazgatási bíróságok kötelezhetnek közhatalmi szervezet kompenzáció vagy kártérítés fizetésére, kifejezetten abban az esetben, amikor egy közhatalmi szerv hibás döntése kárt okozott. A közigazgatási bíróságok feladata, hogy az alapvető emberi jogok és szabadságok tiszteletben tartását biztosítsák, a közérdekkel összhangban. Ők garantálják a jogállami működést az állampolgárok és a közigazgatási szervek közötti kapcsolatokban.¹

¹ *The administrative justice system.* Forrás: www.legislationline.org/topics/country/30/topic/83 (a letöltés ideje: 2016. 03. 20.)

2.1. A közigazgatási bírósági szervezet

A közigazgatási bírósági szervezet három szintből áll:

- 42 alsóbb szintű közigazgatási bíróság (Tribunaux administratifs),
- 8 közigazgatási fellebbviteli bíróság (Cours administratives d'appel), és
- a Közigazgatási Felsőbíróság (Conseil d'État).²

A leggyakoribbak az építési engedélyekkel, területhasznosítással, kisajátítással kapcsolatos ügyek, illetve közhatalmi szervek által okozott károk megtérítése, tartózkodási engedély megtagadása, kiutasítás, adóügyek, választási ügyek, és közszolgálati jogviták. Az elsőfokú ítéletek kb. 16%-át fellebbezik meg a közigazgatási fellebbviteli bíróságok előtt (Cours administratives d'appel). A 2000-es évektől folyamatosan növekedett a közigazgatási peres ügyek száma, átlagosan 6,5%-kal az elsőfokú, és 10%-kal a fellebbviteli bíróságokon. Ennek köszönhetően tíz év alatt az ügyforgalom 96%-kal nőtt az elsőfokú közigazgatási bíróságokon, és 164%-kal a fellebbviteli bíróságokon.³ Az ügyforgalmi adatokat tekintve, az alsóbb szintű közigazgatási bíróságok 2014-es ügyforgalma 195 625 beérkezett ügy, és 188 295 elbírált ügy volt. A közigazgatási fellebbviteli bíróságok 29 930 ítéletet hoztak 2014-ben. Majdnem ennyi volt a beérkezett kérelmek száma is. Az eljárási időtartamok 2014-ben elsőfokú eljárásban átlagosan 10 hónap, a fellebbezési eljárásban 11 hónap, és a Conseil d'État előtt 8 hónap.⁴

2.2. A közigazgatási bíróság előtti eljárás

A közigazgatási bíráskodásról külön kódex rendelkezik Franciaországban (*Code de justice administrative*), amely 2001-ben lépett hatályba és foglalja egységbe a közigazgatási perekre és a közigazgatási bíróságokra vonatkozó szabályokat. Az eljárás elsősorban írásban zajlik, mivel a feleknek írásban kell előterjeszteni a kérelmeiket, amelyben valamennyi érdemi kérdésnek szerepelnie kell, és a tárgyaláson tett szóbeli észrevételeik csak olyan kérdésekre vonatkozhatnak, amelyeket már az írásbeli szakaszban említettek. Azonban a kontradiktórius elv nem sérülhet, mert amennyiben sérül, ennek a következménye az ítélet semmissége lesz.⁵ Az eljárás fontos eleme a peranyaghoz való hozzáférés, illetve az iratanyag integritásának biztosítása, annak kezelése. Az iratanyag tekintetében nem érvényesül a nyilvánosság elve, harmadik személyek nem tekinthetnek be a periratokba. A tárgyalási szakasz azonban nyilvános.

A bíró gondoskodik arról, hogy a felek megkapják egymás írásbeli nyilatkozatait az ügy előkészítő szakaszában, és elrendelheti további információk közlését, vagy bizonyíték csato-

2 M. Patrick FRYDMAN: *Administrative Justice in France*, Keynote address delivered to the 11th AIJA Conference, 5 June 2008, 15. Forrás: www.aija.org.au/Tribs08/Frydman.pdf (2015. 01. 10.)

3 Jean-Marc SAUVÉ: *The French administrative jurisdictional system*. Forrás: www.cergy.pontoise.tribunal-administratif.fr/content/download/1701/5131/version/1/file/presentation_hunter_valley_mars10.pdf (a letöltés ideje: 2016. 03. 10.)

4 *Les chiffres clés de la Justice 2015*. Forrás: www.justice.gouv.fr/publication/chiffres_cles_20151005.pdf (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

5 A közigazgatási bíráskodásról bővebben lásd: *Közérdekvédelem. A közigazgatási bíráskodás múltja és jövője*, szerk. VARGA Zs. András, FRÖHLICH Johanna, PPKE JÁK-KIM, Budapest, 2011.

lását. A bíró szabja meg az eljárás menetét, ezen belül a feleknek határidőt tűz az írásbeli nyilatkozataik előterjesztésére, és kijelöli az előzetes tényfeltárási szakasz záró időpontját. Valamennyi bizonyítási módot elrendelheti, szakértőt rendelhet ki. Sőt, még egyes esetekben dönthet a bizonyítási teher átfordulásáról is, ami főszabály szerint a kérelmezőn van, de bizonyos esetekben ezt a közigazgatási szervre terhelheti. A bíró ügyel arra, hogy a felek észrevételt telessenek egymás nyilatkozataira, illetve valamennyi adata, beérkezett okiratra, és azokat időben megismerhessék.

A jogi képviselő az alsóbb szintű közigazgatási bíróságokon nem minden esetben kötelező, de általában jogi képviselővel járnak el a felek. A fellebbviteli bíróságon és a Conseil d'État előtt kötelező a jogi képviselő. Ez utóbbi bíróságon csak speciális ügyvédek járhatnak el, akik egy 60 fős zárt testületet alkotnak (*Les avocats au Conseil d'Etat et à la Cour de Cassation*), külön ügyvédi kamarával, képviselői monopóliummal rendelkeznek mindkét felsőbíróságon (a közigazgatási és a rendes bíróságon is).

Az alsóbb szintű közigazgatási bíróság nemcsak a közigazgatási döntés formális jogszerűségét vizsgálja, hanem az érdemi részét is. A formális jogszerűség körében két megtámadási okra lehet hivatkozni:

- incompétence, vagyis nem volt hatásköre az adott szervnek vagy személynek a döntés meghozatalára;
- az eljárási szabályok megsértése, azonban ez nem valamennyi eljárási szabályt jelenti, csak ami az érdemi döntésre kihatással lehetett. Például ilyen, ha a törvény által előírt konzultációs kötelezettség elmarad.

Az érdemi kérdésekben szintén két okból van helye megtámadásnak:

- Az anyagi jogszabályok megsértése, aminek oka lehet tévedés jogkérdésben (*erreur de droit*), tévedés ténykérdésben, vagy tévedés a tények mérlegelésében (*erreur de fait*). Az anyagi jogszabályok megsértése a leggyakoribb megtámadási ok.
- A döntési jogkörrel való visszaélés (*détournement de pouvoir*). Ez a döntést megalapozó indokokra utal. A döntés jogsértő mivoltát ez esetben az okozza, hogy a közigazgatási jogkört vagy a jogszabály által biztosított mérlegelési jogkört eltérő cél érdekében gyakorolták, mint amire a jogalkotó azt szánta. Ilyen eset, ha a döntést hozó személy a saját személyes érdekében járt el, például egy polgármester olyan helyi rendeletet alkot, amely a saját vállalkozását juttatja előnyhöz, és hátráltatja a versenytársakat.⁶

2.3. A rendes bírósági szervezet

A rendes bírósági szervezetben négy bírósági szint különíthető el:

- 473 Tribunaux d'instance: a rendes bírósági szervezetben a legalsó szintű, meghatározott ügyekben eljáró bíróság a Tribunaux d'instance, ezen belül vannak a kis értékű követelések bíróságai (*justice de proximité*). Minden polgári jogvita a Tribunaux d'instance elé tartozik, amelyben a követelés értéke nem haladja meg a 10 000 €-t. Szintén hatáskörébe tar-

⁶ A francia közigazgatási bírósági eljárásról bővebben: Rene CHAPUS: *Droit du contentieux administratif* (13e édition), Montchrestien, Précis Domat, 2008.

tozik a pertárgyértéktől függetlenül a termőföld- és épületbérlet, szomszédjogi viták, választási jogviták, fogyasztási és egyéb hitelek, illetve a fizetési meghagyás vagy cselekmény iránti meghagyás. A justice de proximité elsőfokú és végleges fórum azokban a jogvitákban, ahol a pertárgyérték kevesebb, mint 4000 €.

- 181 Tribunaux de Grande Instance: a következő szint az általános elsőfokú bíróság. Általános hatáskörű bíróság, minden jogvitára hatáskörrel rendelkezik, amire másik bíróságnak kizárólagos hatásköre nincs. Ezen felül kizárólagos hatásköre van bizonyos jogvitákra, így a természetes személyek jog- és cselekvőképessége, családjog, ingatlanjog, szellemi tulajdonjog, és külföldi ítéletek végrehajtása.
- 35 Cours d'appel: fellebbviteli bíróságok, melyek jogköre a ténykérdések és a jogkérdések vizsgálatára is kiterjed.
- Cour de Cassation: a legfelsőbb szintű bíróság, melyhez jogorvoslat csak jogkérdésben terjeszthető elő.⁷

A rendes bíróságokra beérkezett ügyek száma 2014-ben 1 937 055 volt összesen, amiből például az előző évhez képest a Cour de Cassation 8,3%-os növekedést tapasztalt 2013-hoz képest. A kis pertárgyértékű ügyek bírósága 13,8%-os növekedést tapasztalt. A befejezett ügyek száma pedig 2014-ben összesen 1 838 860 volt a rendes bíróságokon.⁸ Tehát körülbelül tízszeres ügymennyiségről beszélünk a közigazgatási bíróságokhoz képest. Ebből is látszik, hogy a bírósági oldalon sokkal több felhasználója van a rendes bíróságokon működő informatikai rendszernek, mint a közigazgatási bíróságokon.

2.4. A rendes bíróságok előtti eljárás

A polgári bíróságok eljárását a *Nouveau Code de Procédure Civile (NCPC)* szabályozza.⁹ Meg kell különböztetni az általános elsőfokú bíróság, a Tribunal de Grande Instance előtti eljárást, és az egyéb elsőfokon eljáró bíróságok eljárását. Az előbbi előtt az eljárás főként írásbeli, míg utóbbiak előtt szóbeli, gyorsabb, egyszerűbb, és költségkímélőbb.¹⁰

A Tribunal de Grande Instance előtt az ügy előkészítése a tárgyalásra a felek feladata. A rendes peres eljárás egy írásbeli idézéssel (*assignation*) indul, amit a felperes az ellenfelének címez, és a bírósági tisztviselő (*huissier*) útján kézbesíti az utóbbinak. Így az ellenfél előbb szerez tudomást az eljárásról, mint a bíró. Az ügyet akkor veszik nyilvántartásba a bíróságon, és kerül fel a tárgyalási listára, amikor a felperes benyújtja a bíróságra a szabályszerűen kézbesített idézés másolatát.¹¹ A francia eljárást ebből a szempontból a legformálisabbnak tartják, az eljárás menete a legapróbb részletig szabályozva van, és az érvénytelenség szankciója

7 Forrás: www.justice.gouv.fr/index.php?theme=TJCI&type=ACTUA|DISCO|COMMU|PRESS&ordre=2&rubrique=11861 (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

8 *Les chiffres clés de la Justice 2015*. Forrás: www.justice.gouv.fr/publication/chiffres_cles_20151005.pdf

9 Forrás: www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20160128 (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

10 John BELL: *Judiciaries within Europe*, Cambridge University Press, 2006, 45.

11 Xavier VAHRAMIAN, Eric WALLENBROCK: *France = International Civil Procedure*, ed. Shelby R. GRUBBS, The Hague, Kluwer International, 2003, 213–236.

fűződik ezek be nem tartásához. A keresetlevél tartalmának bármely hiányossága semmiséget von maga után (NCPC 648. cikk). Amikor az írásbeli beadványok beérkeztek, és a felek benyújtották a tényállításaikat és bizonyítékaikat, akkor következik a tárgyalás. Az előterjesztett iratok tartalmazzák mindkét fél ún. konklúzióit, kifejezett kérelmeiket, és annak jogi megalapozását. Ez az előkészítő szakasz az előkészítő bíró irányítása alatt zajlik, aki ügyel az eljárás megfelelő menetére.¹² A Tribunal de Grande Instance előtt egy külön bíró végzi ezt a szakaszt (*juge de la mise en état*). A tárgyaláson kötelező az ügyvédi képviselet. Először meghallgatják a feleket, majd a bíróság megkísérli az egyezségkötést, ezután kezdődik a bizonyítás. Ha szükséges, szakértőt rendel ki. Az okirati bizonyításnak elsődleges szerepe van. A tárgyalás alapját az előkészítő szakaszban benyújtott iratok képezik. Ezt a tárgyaláson a bíróság elé terjesztik a felek, kiegészítve szóbeli nyilatkozataikkal. A törvény meghatározza a nyilatkozatok sorrendjét. A felperes kezdi a kérelme előadásával, azután az alperes, majd az eljárás végén az elnök lezárja a tárgyalást, ha megítélése szerint a bíróság megfelelően meggyőződött a tényállásról.¹³

Az alkalmazandó határidők az eljárás típusától függenek. Ha kötelező a jogi képviselet, a bíró készít egy eljárási menetrendet, és határidőket szab, amin belül a felek kötelesek az előírt eljárási cselekményeket elvégezni. A Tribunal d'instance előtt nincsenek kötelező határidők a törvényben, de a bírók a gyakorlatban ugyanúgy készítenek menetrendet, ami azonban nem köti a feleket.¹⁴ A Tribunal d'instance előtt a szóbeli tárgyaláson van a hangsúly, az ügyvédi képviselet nem kötelező. A bíró itt aktívabb segítséget nyújt a feleknek eljárási jogaik gyakorlásához, és szélesebb jogosítványokkal rendelkezik a permenet meghatározására is.¹⁵ A Tribunal d'instance előtt magán a tárgyaláson a perbíró végzi el az előkészítő vizsgálatot (*mise en état*). Kézenfekvő, hogy az elektronizációt először az írásbeli perszakaszokra kísérelték meg bevezetni, a Tribunal de Grande Instance eljárásában.

3. A JOGSZABÁLYI HÁTTER

Az elektronizáció elterjedését biztosító törvények a 659/1996. *törvény*, amely a kriptográfiai eszközök használatát tette lehetővé, és bevezette az elektronikus aláírást, illetve a 230/2000. *törvény* az elektronikus aláírásról és az elektronikus tanúsítványokról, mely kimondta, hogy az elektronikus aláírás ugyanolyan joghatásokkal rendelkezik, mint az írott aláírás, a papír alapú dokumentumokon. Felállította az elektronikus aláírások megbízhatóságának vélel-

12 A rendes bíróságok előtti eljárásról bővebben lásd: Serge GUINCHARD: *Droit processuel. Droit commun et droit compare du procès équitable*, 2007.

13 A francia polgári bíróságok eljárásáról bővebben lásd: Dr. KEMENES István: *Franciaország polgári igazságszolgáltatási rendszerének néhány vonása (1. rész)*, *Bírák Lapja*, 3(1993)/2, 101–111. és Uő: *Franciaország polgári igazságszolgáltatási rendszerének néhány vonása (2. befejező rész)*, *Bírák Lapja*, 3(1993)/3–4, 67–78.

14 NYILAS Anna: *A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei az európai jogrendszerekben, különös tekintettel a kis értékű követelésekre vonatkozó eljárásokra*, PhD-értekezés, DE Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2011, 58–61.

15 Frédérique FERRAND: *The Respective Role of the Judge and the Parties in the Preparation of the Case in France = The Reforms of Civil Procedure in Comparative Perspective*, eds. N. TROCKER, V. VARANO, Torino, 2005, 26–29.

mét is. Ennek egyik fő követelménye, hogy megbízható azonosítási eljárást kell alkalmazni, amely garantálja az aláírás kapcsolódását azon irathoz, amelyhez csatolták.¹⁶

A polgári törvénykönyvet kiegészítette e törvény az elektronikus okiratokhoz fűződő bizonyító erő szabályaival (1316. cikk), mely szerint az elektronikus okiratnak ugyanolyan bizonyító ereje van, mint a papíralapú okiratnak, továbbá az elektronikus okirat elfogadható bizonyítékként a bíróságon, amennyiben a szerzője azonosítható, és biztosított a sértetlensége mind létrejötte, mind tárolása során.¹⁷

A 2001-272. rendelet¹⁸ részletesen meghatározza az elektronikus aláírás és az elektronikus tanúsítvány elfogadásához szükséges követelményeket. A rendelet a következőképpen határozza meg a biztonságos elektronikus aláírás fogalmát:

- az aláírótól származik;
- olyan módon jön létre, amit az aláíró kizárólagos kontrollja alatt tart;
- a hozzá csatolt irattal olyan kapcsolatban áll, hogy az irat minden azt követő módosítása nyomon követhető.

Nem lesz a rendelet szerint bizonyító ereje az elektronikus aláírásnak, ha az alábbi feltételek nem teljesülnek:

- eredetiség (teljes bizonyossággal megállapítható az aláíró személye);
- hamisíthatatlanság;
- nem helyezhető át egy másik dokumentumra;
- módosíthatatlan (az aláírt dokumentumot nem lehet módosítani);
- eltávolíthatatlan (az aláíró személy nem tudja eltávolítani a dokumentumról).

Az elektronikus tanúsítvány kiállítása igazolja ezen feltételek fennállását. A rendelet meghatározza az elektronikus tanúsítvány fogalmát: olyan dokumentum, amely tanúsítja az elektronikus kapcsolatot az aláíró és az elektronikus aláírás kriptográfiai adatai között.

Ennek van egy minősített formája is, amely megfelel a rendelet 6. cikkében foglalt feltételeknek. A minősített elektronikus tanúsítványnak azért van jelentősége, mert egy elektronikus aláírási eljárás megbízhatósága akkor vélelmezett, amíg az ellenkezőjét nem bizonyítják, ha az aláíró biztonságos elektronikus aláírást használt, amit biztonságos elektronikus aláírás-létrehozó eljárásban készített, és a hitelesítése minősített elektronikus tanúsítvánnyal történik.

A 6. cikk szerinti feltételek egyrészt a tanúsítvány tartalmára, másrészt pedig a tanúsítvány szolgáltatójára vonatkoznak.

Az I. szakasz szerint a minősített elektronikus tanúsítványnak tartalmaznia kell:

- annak jelzését, hogy a tanúsítvány minősített elektronikus tanúsítványként lett kiállítva;
- a tanúsítványszolgáltató megnevezését és székhelyét;

16 *Procedure et immatériel – La dématérialisation de la procédure civile*, 2014. Forrás: www.henricapitant.org/sites/default/files/France_3.pdf (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

17 Art. 1316-3: L'écrit sur support électronique a la même force probante que l'écrit sur support papier., Art. 1316-1: L'écrit sous forme électronique est admis en preuve au même titre que l'écrit sur support papier, sous réserve que puisse être dûment identifiée la personne dont il émane et qu'il soit établi et conservé dans des conditions de nature à en garantir l'intégrité.

18 Décret n°2001-272 du 30 mars 2001 pris pour l'application de l'article 1316-4 du code civil et relatif à la signature électronique

- az aláíró nevét;
- ha van ilyen, az aláírás alkalmazási területét (milyen eljárásban), és az aláíró eljárásbeli minőségét;
- az elektronikus aláírás azonosító adatait, amelyek megfelelnek a létrehozáskori adatoknak;
- az érvényesség kezdetét és végét;
- a tanúsítvány azonosító kódját;
- az elektronikus tanúsítványt kibocsátó szolgáltató biztonságos elektronikus aláírását.

A II. szakasz szerint a tanúsítványszolgáltatóval szembeni követelmények:

- igazolja a nyújtott szolgáltatás megbízhatóságát;
- vezessen egy jegyzéket a kiadott elektronikus aláírásokról;
- tegye lehetővé azon személyek számára, akiknek készített elektronikus aláírást, hogy azt bármikor azonnali hatállyal megszüntethessék;
- biztosítsa, hogy a kiállítás és megszüntetés időpontja pontosan megállapítható legyen;
- megfelelő tudású, tapasztalatú és képzettségű személyeket alkalmazzon a szolgáltatás nyújtása során;
- megfelelő informatikai biztonsági eljárásokat alkalmazzon;
- olyan rendszert és termékeket alkalmazzon, amelyek biztosítják a nyújtott szolgáltatások technikai és kriptográfiai biztonságát;
- tegyen meg mindent az elektronikus tanúsítványok hamisításának elkerülésére;
- a létrehozási adatok aláírónak való átadásakor őrizze meg azok titkosságát, ne őrizze meg, és ne reprodukálja azokat;
- biztosítsa, hogy a létrehozási adatok megfeleljenek a tanúsításhoz szükséges adatoknak;
- őrizzen meg minden információt elektronikus formában, ami szükséges lehet az elektronikus aláírással kapcsolatos perbeli bizonyításhoz;
- a megőrzésre olyan rendszert használjon, ami biztosítja, hogy csak a szolgáltató által engedélyezett személyek vihessenek be vagy módosíthassanak adatokat, és a rendszer biztonságát veszélyeztető minden esemény észlelhető legyen;
- csak akkor lehet nyilvános egy tanúsítvány, ha a tanúsítvány birtokosa előzetesen hozzájárul;
- ellenőrizze az elektronikus tanúsítványt kapó személy személyazonosságát, valamilyen személyazonosító okmánnal, aminek azonosító számát jegyezze fel;
- az elektronikus tanúsítvány kiállításakor győződjön meg arról, hogy: a benne foglalt információk pontosak, az aláíró birtokában lévő létrehozási adatok megegyeznek a tanúsítványban szereplő hitelesítő adatokkal;
- a szerződéskötés előtt tájékoztassa írásban az elektronikus tanúsítvány igénylőjét a tanúsítvány használatának módjairól, feltételeiről és a szerződés megtámadásának módjairól.

A fent ismertetett jogszabályi rendelkezések minden bírósági eljárásban, tehát a közigazgatási és a rendes bíróságok eljárásában is irányadók. Innentől azonban a szabályozás szétválik.

3.1. A közigazgatási bíróságokra irányadó jogszabályok

A 2005-222. rendelet¹⁹ tette meg a szükséges módosításokat az eljárási törvényben. Először csak egyetlen ügytípusban, az adóügyekben vezették be az elektronikus ügymenetet, mivel itt egyetlen eljáró közigazgatási szerv volt, az Adóügyi Főigazgatóság (*Direction générale des impôts – Ministère de l’Economie et des Finances*), ami a minisztérium szerve. Ennek a szervnek volt már tapasztalata az elektronikus eljárásokkal, mivel az adók bevallása és megfizetése 2002 óta online történik.

Személyi körben is korlátozták a használatot, mivel csak az ügyvédek számára tették lehetővé a kísérleti szakaszban. Mivel a Conseil d’État előtt egyébként is kötelező a jogi képviselet, ezért ez nem okozott problémát ezen a bíróságon, ám ez később akadályozta a kísérlet kiterjesztését az elsőfokú bíróságokra, mivel ott nem kötelező a jogi képviselet.

A 2012-1437. rendelet²⁰ kiterjesztette a 2005-222. rendelet alapján folytatott kísérletet. A rendelet általánossá és véglegessé teszi a közigazgatási bíróságok előtt az iratok elektronikus előterjesztésének lehetőségét, a közigazgatási per bármely szakaszában. A lehetőség az ügyvédek és a Conseil d’État előtt eljáró ügyvédek, a közigazgatási szervek, közjogi jogi személyek, és közszolgáltatást nyújtó magánjogi szervezetek számára nyitott. A fő jogterületek: közszolgálat, adózás, városfejlesztés, letelepedési és más engedélyezések, kárfelelősség, kiszájtítás, környezetvédelem, helyi választások.

3.2. A rendes bíróságokra irányadó jogszabályok

A polgári peres eljárási kódex (NCPC) a XXI. Címben, Elektronikus kommunikáció címszó alatt tartalmazza a szabályokat (748-1. cikk – 748-9. cikk). A szakasz 2009. január 1. óta hatályos. 2005-ben, a 2005-1678. rendelet vezette be a perrendtartásba a vonatkozó új rendelkezéseket.²¹ Eszerint az értesítések az eljárási cselekményekről, az idézés, az ügy iratai, a jegyzőkönyv, a végrehajtási rendelkezéssel ellátott ítéletek elektronikus úton is létrehozhatók és továbbíthatók. A címzettnek kifejezetten hozzá kell járulnia az elektronikus út alkalmazásához.

A fenti iratokhoz készül egy elektronikus átvételi elismervény, amit az átvevő küld meg a feladónak, és tartalmazza az átvétel napját és időpontját. Ez az átvételi elismervény tartalmazza a megtekintés tényét, pecsétet és aláírást, azon irat tekintetében, amelyhez csatolták. Az elektronikus kommunikáció nem zárhatja el a felet attól a jogtól, hogy papír alapon kérje a végrehajtási rendelkezéssel ellátott ítélet kézbesítését.

A jogszabály szerint az alkalmazott technikai eljárásoknak biztosítaniuk kell a jogszabályban meghatározott feltételek mellett a felek megbízható azonosítását az elektronikus kommuniká-

19 Décret n° 2005-222 du 10 mars 2005 relatif à l’expérimentation de l’introduction et de la communication des requêtes et mémoires et de la notification des décisions par voie électronique

20 Décret n° 2012-1437 du 21 décembre 2012 relatif à la communication électronique devant le Conseil d’Etat, les Cours administratives d’appel et les tribunaux administratifs

21 Décret n° 2005-1678 du 28 décembre 2005 relatif à la procédure civile, à certaines procédures d’exécution et à la procédure de changement de nom, TITRE VII : DISPOSITIONS RELATIVES À LA COMMUNICATION PAR VOIE ÉLECTRONIQUE

ció során, a küldött dokumentumok sértetlenségét, a továbbítások biztonságát és titkosságát, a megtörtént továbbítások megőrzését, és teljes bizonyossággal megállapíthatónak kell lennie a küldés időpontjának és a címzett általi átvétel időpontjának. Amennyiben egy határidőhöz kötött cselekményt az utolsó napon nem sikerül elektronikus úton teljesíteni valamilyen a fél hibáján kívüli ok miatt, a határidő meghosszabbodik a következő munkanapig.²²

A Cour d'appel-re különleges rendelkezések vonatkoznak, ha az eljárásban kötelező az ügyvédi képviselet (NCPC 930-1. cikk). A hivatalból elutasítás terhe mellett, az eljárási iratokat elektronikus úton kell benyújtani a bíróságra. Ha az iratot a benyújtó személyén kívül álló okból nem lehetséges elektronikusan benyújtani, akkor papír alapon benyújtható a bírósági irodán. A felhívásokat, figyelmeztetéseket, idézéseket a fél jogi képviselője részére elektronikus úton küldi meg a bíróság, kivéve, ha ez a küldő hibáján kívüli okból nem lehetséges.²³

A legújabb jogalkotási eredmény, a 2012-1515. *rendelet*²⁴ lehetővé teszi az ítéletek elektronikus aláírását, azonban kézbesíteni még nem lehet elektronikusan.²⁵ Az NCPC 456. szakaszát módosítja, mely szerint az ítélet papír alapon vagy elektronikus úton foglalható írásba. Az elnök és a bírósági hivatalnok írja alá. Ha elektronikus úton szövegezik meg, az alkalmazott eljárásnak biztosítani kell a megőrzését és a sértetlenségét. Az aláírás meg kell hogy feleljen a 2001-272. *rendelet*nek, amely a Code Civil 1316-4. szakaszának részletszabályait állapítja meg. Eszerint, amennyiben az aláírás elektronikus, olyan biztonságos azonosítási eljárást kell használni, amely garantálja azon irathoz való kapcsolódását, amelyhez azt csatolták. Ezen eljárás biztonságossága vélelmezett, az ellenkező bizonyításáig, ha az elektronikus aláírás létrehozása, az aláíró személyének ellenőrzése, és az irat sértetlenségének biztosítása a külön *rendelet*ben meghatározott feltételek mellett történt.²⁶

4. ELEKTRONIZÁCIÓ A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁGOKON

Az első lépések egyikeként, 2003-ban született egy hatástanulmány a tárgyban, az ún. Somma-jelentés.²⁷ A jelentés kiemelte az elektronikus iratbenyújtás előnyeit, bemutatta más országok hasonló programjait, felsorolta a szükséges stratégiai döntéseket, és javasolta, hogy először kísérletképpen teszteljék kisebb hatókörben. Kiemelte, hogy a közigazgatási bíróság eljárása sajátosságainál fogva alkalmas az elektronikus kezelésre, mivel az eljárás alapvetően írásbeli, és a bíróság szerepe kiemelt az előkészítő szakaszban. Az általános polgári peres el-

22 Stéphanie GRAYOT-DIRX: *La cause étrangère et l'usage des nouvelles technologies dans le procès civil*, Procédure, 2013/1, 2.

23 Forrás: cnb.avocat.fr/Reforme-de-la-procedure-d-appel-en-matiere-civile-communication-electronique-obligatoire_a781.html (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

24 Décret n° 2012-1515 du 28 décembre 2012 portant diverses dispositions relatives à la procédure civile et à l'organisation judiciaire

25 Corinne BLÉRY, Jean-Paul TEBOUL: *Dématérialisation du procès: trois pas en avant, deux pas en arrière?*, Gazette du Palais, 2013/68, 12.

26 Jean-Luc VALLENS: *La dématérialisation des décisions judiciaires: une évolution nécessaire*, La Semaine Juridique Edition Générale, 2007/11, 119.

27 Thierry SOMMA: *Mette en œuvre les téléprocédures dans la juridiction administrative*, 2003, *Conseil d'État report*. Forrás: www.conseil-etat.fr/media/document//teleproced_ja_nov03.pdf (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

jársoktól eltérően itt a bíróság feladata az iratok megküldése a feleknek. A bíróság tehát az iratovábbítás központja. Az e-eljárás így nyilvánvaló előnyt kínált mind a felek, mind a bíróság számára, mert elektronikusan küldik, érkeztetik és tárolják a dokumentumokat.

Fontos volt, hogy a jogszabály által kötelezően előírt technikai követelmények ne nehezítsék el az eljárások megindítását, és ne jelentsenek túl nagy terhet a felhasználóknak. Így tehát, elvetették az elektronikus aláírás ötletét, mivel ezt akadályként látták a felhasználók előtt, ami nem volt feltétlenül szükséges. Ehelyett egy biztonságos azonosítási rendszert használnak, felhasználónévvel és jelszóval. Ez a jogszabály szerint funkcionálisan egyenlő a kézzel írt aláírással.²⁸

A 2005-222. rendelet szerint az eljárás technikai jellemzői garantálják a peres felek és ügyvédek hiteles azonosítását, a küldött dokumentumok integritását, és a bíróság, valamint a felek közötti iratváltások biztonságát és titkosságát. 2005 áprilisára elkészült a TéléRecours felhasználói felülete, és megkezdődött a tesztelési időszak.

A 2005. május 27-i arreté²⁹ rendelkezik az elektronikus eljárás menetéről. Amennyiben a kérelmet elektronikusan nyújtják be, az eljárásban minden további dokumentumot elektronikusan kell benyújtani, és továbbítani a többi fél számára is. A https protokollt kell használni a dokumentumok integritása érdekében és a titkosság biztosítására. Nem szükséges a dokumentumok papír alapú benyújtása, a félnek csak egyetlen elektronikus változatát kell minden dokumentumnak benyújtania. A dokumentumokat mellékletként csatolják a kérelemhez.

A kérelem előterjesztése egy formanyomtatvány kitöltésével történik, ahol meg kell adni a képviselt fél nevét, a megtámadott döntés adatait, csatolni kell a kérelem szövegét, és ha szükséges, csatolni kell a megtámadott döntést, a további mellékleteket, és a további mellékletek felsorolását. Utána egy végleges megerősítés következik az elküldés előtt, ahol „Aláírás” gomb szerepel, de ez nem elektronikus aláírást jelent. A kérelem előterjesztése határidőhöz kötött, az elkésztett kérelmek elutasításra kerülnek. A legtöbb ügyben a közigazgatási határozat megtámadására 2 hónapon belül kerülhet sor, a döntés kézhezvételétől számítva. A papír alapú eljárásban az érkeztető bélyegzőn szereplő időpontot veszik figyelembe. A TéléRecours-ban a szerver tesz rá időbélyegzést, és valamennyi eseményt naplóz a rendszer, amíg a fél használja az alkalmazást.

Az ügyvéd először kap egy automatikus visszaigazoló e-mailt, amely tájékoztatja, hogy a szerver megkapta a beadványt. Ezután jön egy második e-mail, már a bírósági irodától, ahol ellenőrzik, hogy a megfelelő formanyomtatványt használták-e. Ezután az ügyintéző küld egy üzenetet, hogy a kérelmet sikeresen benyújtották, és bekerült a bírósági ügykezelési rendszerbe.

Az üzenet vagy dokumentum megtekintése a rendszerben azzal a joggal jár, hogy vélelmezik, a fél (ügyvédje) megkapta az üzenetet vagy dokumentumot. A rendszer erről automatikusan küldi a visszaigazolást a bíróságnak. Ha a fél (ügyvédje) nem tekinti meg a do-

28 *Procedure et immatériel – La dématérialisation de la procédure civile*, 2014. Forrás: www.henricapitant.org/sites/default/files/France_3.pdf (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

29 Arrêté du 27 mai 2005 fixant les modalités de transmission des insertions au Bulletin des annonces légales obligatoires

kumentumot 2 héten belül, akkor is úgy tekintik, mintha ezen idő leteltét követően tekintette volna meg őket.³⁰

Minden felhasználó egy beépített e-mail-fiókot használ, ezen keresztül küldi és kapja az üzeneteket. Az ügyvédek minden releváns iratot elérnek valamennyi ügyben, amit egy adott bíróságon kezdeményeztek, és tudják követni az eljárás menetét. A korábbi rendszer (Sagace) ehhez képest csak egy adott ügybe engedett betekintést, tehát egy konkrét ügyszál tudott bejelentkezni a felhasználó. Ilyen módon az ügyvédeknek ez hasznosabb, mert kiváltja a külön ügynyilvántartási szoftvert. A felhasználónevet és jelszót nem az egyes ügyvédek kapják, hanem az ügyvédi irodák. A rendszer használatához egy PC, internet, nyomtató és szkennelő szükséges. Nem szükséges a használatért díjat fizetni. A Conseil d'État IT osztálya ingyenes oktatást biztosít az ügyvédeknek és az irodai személyzetnek. A rendszer tárolja a dokumentumokat, tehát később is bármikor elérhetők onnan, és letölthetők.³¹

2005 és 2011 között a rendszer kísérleti szakaszban működött. Az ügyvédek részéről önkéntes volt a csatlakozás. Először csak a Conseil d'État előtt eljáró ügyvédek jelentkeztek, kezdetben 8 iroda csatlakozott. Az első néhány hónap után végeztek felmérést, az elégedettség anonim mérés alapján 93% volt. 2009-ben 90%, 2010-ben 86% volt az elektronikusan indult ügyek aránya, ami egy kis csökkenést mutat.³² Az elégedettség egyik oka az volt, hogy sok időt takarítottak meg az ügyvédek, mivel nem kellett sem a bíróságra, sem a postára járniuk az iratok miatt. Ez a határidők betartását is segítette, mivel egyes kérelmeket sokszor csak a határidő lejárta előtt nem sokkal tudtak benyújtani. Az alkalmazást megbízhatónak és stabilnak értékelték. Néhány probléma azért felmerült, egyesek hosszúnak találták a dokumentumok feltöltési idejét, az elküldést megelőzően. Egy másik jelzett probléma az volt, hogy az ügyvédek hiányolták az értesítést, amikor valamilyen esemény történt egy folyamatban lévő ügyben. Eredetileg ugyanis csak a rendszeren belüli e-mail-fiókjukba kaptak erről értesítést. Így amennyiben nem léptek be minden nap a TéléRecours rendszerbe, nem kapták meg az üzeneteket. Ezért bele kellett építeni egy átirányítási funkciót, ami hamarosan meg is történt. A csökkent használat másik oka az lehetett, hogy a nem csatlakozó ügyvédi irodák továbbra sem kívántak csatlakozni, és előnyben részesítik a papír alapú rendszert. Illetve, még mindig csak adóügyekben lehetett használni, ami megosztotta az ügymenetet az ügyvédi irodában. Ha tágabb környezetben nézzük, az adóügyek valójában a Conseil d'État ügyforgalmának csak 3%-át teszik ki.³³

Az országos ügyvédi kamara nem vett részt a TéléRecours kialakításában, míg a rendes bíróságok előtt használt rendszer kialakításában fő szerepet játszott. Mivel az ügyvédek nem vonták be az alkalmazás kifejlesztésébe, ezért nem állt a kamara érdekében a rendszer népszerűsítése, így azt közvetítette az ügyvédek felé, hogy nem is nekik készült ez a rendszer, ha-

30 *Manuel d'utilisation de l'application Télérecours*. Forrás: www.telerecours.fr/actualite/MU-TR-AVO-ADMIN.pdf (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

31 Marco VELICOGNA, Antoine ERRERA, Stéphane DERLANGE: *Building e-Justice in Continental Europe: The TéléRecours Experience in France*, *Utrecht Law Review*, 9(2013)/1, 38–59.

32 *Conseil d'État, Rapport public 2011: Consulter autrement, participer effectivement*, 2011, 35.

33 Marco VELICOGNA, Antoine ERRERA, Stéphane DERLANGE: *Building e-Justice in Continental Europe...*, *i.m.* 38–59.

nem inkább a bíróságoknak. A rendes bíróságok és az ügyvédi irodák között már ekkor az e-Barreau-t használták, ami nagyon különbözött a T  l  Recours-t  l.

Ezek a problémák nem jelentkeztek a Conseil d'  tat előtt, mert ott a felhasználók csak közigazgatási bíróságokkal voltak kapcsolatban, csak ilyen ügyeik voltak; illetve amíg kis-számú   gyv  di iroda használta a rendszert. Hiába van tehát egy technikailag kiváló, megbíz-hat   rendszer, ha a felhasználók egyszerűen nem használják. Igaz, lett azért a kiterjesztésnek pozitív eredménye is, mivel akik használta a rendszert, meg voltak vele elégedve, és igen ke-v  s panasz érkezett. A bíróságok nagyon pozitívan álltak hozzá,   k szerett  k volna használ-ni, mivel a munkájuk megkönnyítését látták benne.³⁴

A közigazgatási bíróságokon azonban továbbra sem működik egységes rendszer, mivel a Cour de Cassation saját elektronikus rendszert alakított ki. Az   gyv  dek ehhez webalapú szolgáltatáson keresztül tudnak kapcsolódni. A Cour de Cassation-n  l működő ügyvédek kamarája felelős az   gyv  di irodák regisztr  ci  j  ert, és USB-kulcson biztosítják nekik az elektronikus tanúsítványt. A Certeuope biztosítja a hálózathoz a hozzáférést. 2009. novem-beri adatok szerint a Cour de Cassation-n  l a kérelmek 70%-a elektronikusán érkezett.³⁵ Eh-hez hozzá kell tenni, hogy az elektronikus kapcsolattartás összekapcsolodott egy átfogó inf-rastrukt  ra-fejlesztéssel, ahol a b  r  kat   n. virtuális irodával látták el, amivel az otthonuk-ban is ugyan  gy elérik valamennyi forrást, mintha fizikailag a bíróságon lennének. Az aktákat PDF formátumban tárolják, kivágható szöveggel. A 2013. októberi rendelet vezette be a Cour de Cassation határozatainak elektronikus al  ir  s  t,   gy az érdemi határozatok is elekt-ronikus  n létrehozhatók és továbbíthatók.³⁶

5. AZ ELEKTRONIZÁCIÓ A RENDES BÍRÓSÁGOKON

Először 2003-ban egyetlen bíróság előtt vezett  k be kísérleti jelleggel az   n. e-Greffe rend-szert, amely segítségével a párizsi Tribunal de Grande Instance előtt eljáró ügyvédek be-nyújthattak r  f  r   iránti kérelmet, információt szerezthettek a folyamatban lévő   gyr  l, és hozz  f  rthettek az   telethez, amint az rendelkezésre állt. Kereshettek a rendszerben az   gy-szám vagy a tárgyalási nap alapján, és kommunik  lhattak a bírósági irodával e-mailben, amelyhez mellékleteket csatolhattak. Minden beérkezett üzenetet továbbítottak valameny-nyi félnek az ügyben.³⁷

Az ügyvédnek a hozzáféréshez rendelkeznie kellett elektronikus tanúsítvánnyal, amit egy USB-kulcson tároltak, ezt a Certeuope hitelesítésszolgáltató cég adta ki. Garant  lta a fel-használó személyazonosságát és az elküldött információ integritását. Az ügyvéd belépett az

34 Emmanuel BARTHE: *E-Justice: encore du nouveau!* Forrás: www.precisement.org/blog/E-Justice-encore-du-nouveau.html (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

35 *Conseil d'  tat: Rapport public 2010*, 32; *Conseil d'  tat: Rapport public 2011*, 35; *Conseil d'  tat: Rapport public 2012*, 33.

36 Arrêté du 18 octobre 2013 relatif à la signature électronique des décisions de justice rendues en matière civile par la Cour de Cassation.

37 Marco VELICOGNA, Antoine ERRERA, Stéphane DERLANGE: *e-Justice in France: the e-Barreau experience*, *Ut-recht Law Review*, 7(2011)/1, 163–187.

e-Greffé portálra, felhasználónévvel és PIN kóddal, és használhatta az online szolgáltatásokat biztonságos https kapcsolaton keresztül. Ez előnyös volt az ügyvédeknek, mivel nem kellett az információkért bemenni a bíróságra, és előnyös volt a bíróságnak is, mert az elektronikusan beérkezett adatokat nem kellett manuálisan bevinni a bírósági ügyviteli rendszerbe. Az e-Greffé használatára elő kellett fizetni, 3 évre volt 107 €, ami mérsékelt összeg. Hátránya volt azonban az e-Greffé-nek, hogy csak référé eljárásokban lehetett alkalmazni, a rendes eljárásban nem.

2004-ben az országos ügyvédi kamara javasolt egy országos elektronikus kommunikációs rendszert a minisztériumnak. A cél az volt, hogy egy olyan biztonságos hálózatot hozzanak létre, amelyben az ügyvédek küldhetnek fájlokat és dokumentumokat egymás között és a rendes bíróságok között. Valójában itt már létező rendszereket (az RPVJ – a bírósági magánhálózat és RPVA – az ügyvédi magánhálózat) kellett összekapcsolni. 2005-ben született egy megállapodás a minisztérium és az országos ügyvédi kamara között. Ez tartalmazta a hivatalos elektronikus kommunikáció szabályait az ügyvédek és a bíróságok között. A megállapodás szerint az ügyvédi kamarának kellett kidolgoznia, hogy az ügyvédek csatlakozni tudjanak a bírósági ügykezelési rendszerhez.

Ez lett az ún. e-Barreau csomag, amelyben volt egy széles sávú internetkapcsolat, egy biztonságos e-mail-postafiók, egy USB-kulcson tárolt elektronikus tanúsítvány, és egy elektronikus aláírási eszköz. Technikai szempontból az alapja VPN/MPLS technológia volt. A fő kritika eleinte az volt, hogy az előfizetők, vagyis az ügyvédek nem választhatták meg az internetszolgáltatót, mivel a csomag nem volt kompatibilis az ADSL széles sávú kapcsolattal, éppen biztonsági okokból. A szolgáltató díja viszont elég magas volt, havi 64 €, az átviteli sebesség pedig igen alacsony, 512 Kb és 8 Mb közötti, miközben már akkor 20 Mb-et kínáltak más szolgáltatók. Ezért 2005 és 2007 között a hálózat előfizetőinek száma igen alacsony volt.³⁸

2007-ben azonban változott a helyzet, és megszűnt az internetszolgáltató monopóliuma. Hozzáadtak a rendszerhez egy másik cég (Navista) által gyártott adattitkosítási eszközt, és eltávolították a kötelező előfizetést a kizárólagos internetszolgáltatóhoz. A Navista eszközt hozzá kellett kapcsolni az ügyvédi iroda routeréhez, és ez titkosította az adatforgalmat. Kétszeres biztonsági szűrő volt, mivel az adatot titkosítja a https protokoll, majd egy VPN (virtuális magánhálózat) továbbítja. Az ügyvédeknek szintén elő kellett fizetni, volt egy havi díja, plusz 69 € telepítési költség. Minden egyes további USB-kulcs az elektronikus tanúsítvánnyal 7 € havonta. A kulcs személyhez kötődik, tehát egy ügyvédi irodában mindenkinek külön kulccsal kell rendelkeznie.

Ezután felmerült az a probléma, hogy csak a Navista eszközén keresztül lehetett hozzáférni az e-Barreau rendszerhez, és csak az irodából, mivel ott volt az eszköz, tehát nem volt más helyről hozzáférés, például utazás közben vagy otthonról. 2010-ben lehetővé tették az otthonról történő csatlakozást, olyan módon, hogy az ügyvéd csatlakozhat az otthoni gépéről

³⁸ *Rapport sur le réseau privé virtuel avocat*, assemblée générale du CNB des 27 et 28 avril 2007, 15. Forrás: www.fnuja.com/attachment/53169/ (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

a munkahelyi gépére, távoli asztal vagy VPN-kapcsolattal. Ehhez kell, hogy legyen az irodában egy statikus IP-cím, és a routeren egy porttovábbítás beállítva.³⁹

2007-ben megújították a minisztérium és az országos ügyvédi kamara közötti megállapodást. A megállapodás irányelveket is tartalmaz az elektronikus kommunikáció használatára, az ügyvédek és a Tribunal de Grande Instance bíróságok között. Ezt az egyes bíróságok és az ügyvédek között kötött helyi megállapodások átvették és kiegészítették. Az adott bírósággal kötött helyi megállapodás szerinti dokumentumokat elektronikus formában kell benyújtani, kivétel, amit papír alapon kell. Tehát, ahol lehetséges, az elektronikus út felváltja a papír alapú kommunikációt. Ha kézzel írott aláírás szükséges, elfogadják a dokumentum digitalizálását és csatolmányban történő továbbítását.

Az elektronikus kommunikáció 2008 novembere óta 68 bíróságon lehetséges. Az országos megállapodás szerinti listáról bevonták a rendszerbe az idézést, az ügyvédek egymásnak küldött dokumentumait, és a bíróság egyes eljárás során hozott végzéseit. A bírósági ügyintézők irányába is lehet e-mailben csatolt dokumentumokat küldeni. A bírósági ügyintézők pedig megküldik az ügyvédeknek a tárgyalás-előkészítéssel kapcsolatos adatokat. E-mailben lehet az ügyvédek részére bírósági iratokat küldeni, mint a tárgyalási időpont kitűzése, idézés, írásbeli észrevételek benyújtására felhívás, tárgyalás elhalasztása. Az ítélet esetében viszont papír alapon is meg kell küldeni, mivel a bíróság azt nem tudja elektronikus aláírással ellátni. Emellett, a helyi megállapodásokban szereplő dokumentumokat szintén papír alapúról elektronikusra váltották.

2010-ben hoztak egy újabb rendeletet, egy régóta fennálló probléma megoldására, hogy rendezzék az elektronikus keletkezett majd az e-Barreau-ban elküldött dokumentumok jogi státuszát.⁴⁰ Mivel eddig csak a továbbítást szabályozták, és a megállapodások is arra vonatkoztak. A rendelet kimondja, hogy az e-Barreau rendszerbe a belépéskor történő azonosítás egyenértékű az elektronikus aláírással. Ez azért volt szükséges, mert a bíróságoknak nem volt megfelelő szoftverük az ügyvédek elektronikus aláírásának felismerésére és azonosítására. Emiatt egyes dokumentumokra még mindig kézzel írott aláírás volt szükséges, és papír alapú benyújtás. Az ügyvédi kamara adatai szerint folyamatosan nő az e-Barreau felhasználóinak száma, 2007 végén 1200 előfizetője volt, 2009 februárjában 2500, 2009 októberében 5000 előfizető volt, 2010 februárjára pedig 7000 ügyvéd iratkozott fel. Ám 2010-ben még nem használták a rendszert keresetindításra. Csak a már folyamatban lévő ügyekben lehet adatokhoz hozzáférni.⁴¹

2010-ben készült egy jelentés, ami vizsgálta annak okait, hogy a párizsi és marseille-i ügyvédi kamarák részben sajátos megoldást választottak. Nem a Navista eszközén keresztül csatlakoztak a rendszerhez, és jóval alacsonyabb előfizetési díjért biztosították az ügyvédeknek a hozzáférést. A jelentés feltárta, hogy a Navista megoldása 10,4 millió € költséggel járt

39 Marco VELICOGNA: *Electronic Access to Justice: From Theory to Practice and Back, Droit et cultures*, 1(2011)/61. Forrás: droitcultures.revues.org/2447 (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.)

40 Décret n° 2010-434 du 29 avril 2010 relatif à la communication par voie électronique en matière de procédure civile

41 Anaïs COIGNAC: *E-barreau et dématérialisation des procédures: «on ne va pas faire une justice virtuelle*, La Semaine Juridique dition Générale, 2010/3, 46.

2010 és 2014 között, míg a párizsi megoldás 600 000 €, a marseille-i pedig 80 000 €. Ennek megfelelően az egy ügyvédre eső költség:

- általános e-Barreau: 14 €/hó (7000 felhasználóval);
- párizsi megoldás: 1,87 €/hó (4000 felhasználóval);
- marseille-i megoldás: 1,29 €/hó (1000 felhasználóval).⁴²

Ebből látható, hogy az alternatív megoldások még jóval kevesebb felhasználó mellett is kisebb, kb. tizedannyi költséget jelentettek egy ügyvédre nézve. Ráadásul a párizsi ügyvédi kamara 2010. évi ülésén felajánlotta, hogy megnyitja rendszerét minden ügyvédi kamarának, de ehhez az országos kamara nem járult hozzá.

2010-ben ismét újabb megállapodást kötött a minisztérium és az országos ügyvédi kamara. Ez felváltotta a 2007-es megállapodást. Ebben követelményként fogalmazták meg, hogy csak a Navista eszközön keresztül lehet használni az e-Barreau rendszert. Ez további feszültségeket okozott, végül az ügyvédek pert kezdeményeztek a Conseil d'État előtt. A cél az volt, hogy tisztázzák az országos kamara és a helyi kamarák jogköreit. A felperesek szerint az országos kamara túllépte jogkörét, amikor informatikai kérdésekben ilyen megállapodást kötött. A bíróság azonban elutasította a keresetet, azzal az indokkal, hogy szabályozási jogkörében az országos kamara alkothat valamennyi helyi kamarára kötelező szabályzatot, ezáltal az informatika területén is alkothat ilyen, annak érdekében, hogy egységes informatikai megoldásokat alkalmazzanak a kamarák. Erre azzal érveltek az ügyvédek egy újabb perben, hogy a párizsi kamara ez esetben miért alkalmazhat eltérő megoldásokat. Ezt is elutasította a bíróság, arra való hivatkozással, hogy az egyenlőség elve nem jelenti azt, hogy eltérő helyzeteket ne lehetne eltérő módokon kezelni. Szintén elutasította a verseny torzítására és az indokolatlanul magas költségekre történt hivatkozásokat. Végül pedig az országos kamara saját belső szabályzatának megsértésére hivatkoztak a kérelmezők, amely előírta, hogy minden normatív jellegű döntés előtt egy jelentést kell készíteni és napirendre venni, és a kamara teljes ülésén kell elfogadni. Ezzel kapcsolatban a bíróság megállapította, hogy nincs hatásköre a kérdésre, mivel abban csak rendes (polgári) bíróság dönthet.⁴³

Közben a minisztérium részéről elhatározás látszott, hogy a kérelem benyújtásra is kiterjeszték az elektronikus utat, mégpedig kötelezően. 2011 volt ennek céldátuma, ám végül 2012 decemberében született meg az erről szóló határozat (arreté).⁴⁴ 2013. január 1-től a fellebbviteli bíróságok (Cours d'appel) előtt vezették be, ahol a jogi képviselő kötelező.⁴⁵ Azt a kérelmet, amit nem ilyen módon nyújtanak be, a bíróság el fogja utasítani. A bíróság a féllel elektronikusan kommunikál. Illetve, az adatforgalom XML fájlok formájában történik. A dokumentumokat PDF-ben lehet csatolni. Ahol nem kötelező a fellebbviteli bíróság előtt az ügyvédi képviselő, ott csak lehetőség az elektronikus út, amennyiben a félnek van jogi képviselője.

42 Hattab-rapport: *Rapport d'audit du réseau privé virtuel avocat*, 2010. Forrás: cnb.avocat.fr/Le-rapport-d-audit-du-Reseau-Prive-Virtuel-Avocats-RPVA-vient-d-etre-remis-au-Conseil-national-des-barreaux_a891.html (a letöltés ideje: 2016. 01. 10.), 27.

43 Marco VELICOGNA, Antoine ERRERA, Stéphane DERLANGE: *e-Justice in France...*, i.m., 163–187.

44 Arrêté du 20 décembre 2012.

45 *France: procédure civile, de nouvelles règles en 2013*, Forrás: www.finyear.com/France-procedure-civile-de-nouvelles-regles-en-2013_a25057.html (a letöltés ideje: 2015. 01.10.)

Nemcsak a bíróságok egymás közötti kommunikációja történik ilyen módon, hanem az ügyvédek között az észrevételek megküldése is. Tehát már nem kötelezően a bírósági tisztviselő (*huissier*) útján fog történni, mint korábban, de ez a lehetőség továbbra is fennmarad. Fontos eleme az ügymenetnek, hogy az elküldött üzenet beérkezését követően az irat egy példányát a címzett ügyvéd dátummal és aláírással ellátva haladéktalanul visszaküldi a feladóhoz. Így a feladó biztos lehet benne, hogy az irat megérkezett a címzetthez.

Többen kritikaként vetették fel, hogy az eljárások elektronizálásának alapkérdéseit megállapodások rendezik.⁴⁶ Mivel ezeket helyi szinten kötik meg a hivatásrendek, követhetetlenül sok és változatos tartalmú megállapodás van érvényben. Ezek közül van, amelyek túl is terjeszkedik a törvényi rendelkezéseken. Ugyanakkor ezen megállapodások jogi kötőereje kétséges. Nem jogszabályok, mindenkire tehát nem róhatnak általános kötelezettséget. A szakmai szabályokat bizonyosan megsérti, aki nem tartja be a megállapodást, de az egyéb következmények nem tisztázottak. Végül, a megismerhetősége ezen megállapodásoknak nem mindig biztosított, holott, a bírósághoz való egyenlő hozzáférés ezt megkövetelné. Különösen akkor hivatkoztak az ügyvédek a megállapodások kötelező erejének kérdésességére, amikor nem teljesítettek határidőben egy előírt cselekményt. Így próbáltak arra hivatkozni, hogy az elektronikus úton történt értesítés nem volt szabályszerű.⁴⁷

6. A KÉT RENDSZER ÖSSZEVETÉSE

A két rendszer közötti eltérések több szempontból is jelentősek. Ezen szempontokat emelém ki a következőkben. A rendszer célja a TéléRecours esetében a teljes ügymenet elektronizálása, míg az e-Barreau elsősorban csak irattovábbításra szolgál, de a bírósági határozatokat nem lehet ezen keresztül elektronikusan küldeni. A TéléRecours napjainkban valamennyi közigazgatási bíróság előtt, valamennyi ügyben igénybe vehető. Ezen bíróságok előtt az ügyvédi képviselő kötelező, így a rendszert csak ügyvédek használhatják. Az e-Barreau keresetindításra nem használható, csak dokumentumok küldésére, az ügymenet nyomon követésére, egyes bírósági iratok megküldésére. A rendszert csak folyamatban lévő ügyekben tudják használni, és csak ügyvédek számára nyitott.

A TéléRecours eszközigénye jóval gazdaságosabb, mivel weboldalon keresztül történik a csatlakozás, csupán egy számítógépre, internetelésre, szkennerre és nyomtatóra van szükség. Az azonosítás felhasználónévvel és jelszóval történik, https protokollon keresztül tudnak kapcsolódni a felhasználók. Az e-Barreau rendszer használatához privát széles sávú internetkapcsolatra, USB-kulcson tárolt elektronikus tanúsítványra, és egy elektronikus aláírási eszközre is szükség van, valamint az adatok titkosításához külön eszköz szükséges. A biztonsági kritériumoknak mindkét rendszer eleget tesz, de különböző módokon.

A TéléRecours ingyenesen használható, az e-Barreau használatáért az ügyvédek viszonylag magas díjat fizetnek (kb. 60 € havonta + 7 € minden további USB-kulcsért, és egy egyszeri

46 Marco VELICOGNA, Antoine ERRERA, Stéphane DERLANGE: *e-Justice in France...*, i.m. 163–187.

47 Corinne BLÉRY: *Procédure avec représentation obligatoire devant les Cours d'appel et communication par voie électronique: panorama (non exhaustif) des difficultés*, Procédures, 2013/10, 4.

telepítési költség kb. 70 €). Az elérése előbbinek bárhol lehetséges, ahol internetelés van, a felhasználói név és jelszó segítségével, míg az utóbbi csak az ügyvédi irodában, vagy a 2010-es módosítást követően otthonról, azonban nem lehet más helyről vagy útközben, valamint olyan eszköztől, amely nincs hozzárendelve.

Jogalapját tekintve az e-Barreau gyengébb lábakon áll, mert az igazságügyi minisztérium és az országos ügyvédi kamara közötti megállapodásban szabályozzák, amit néhány évente megújítanak. Az egyes bíróságok helyi szinten kötnek megállapodásokat a helyi kamarákkal az adott bíróságon érvényesülő konkrét feltételekről, amelyek gyakran szigorúbbak, mint amit az országos megállapodás rögzít, vagy abban nem is érintett kérdést szabályoz. Számos panasz érte ezt a szabályozási módot, a jogbiztonság, átláthatóság hiánya miatt. Ezzel szemben a TêléRecours minden eleme jogszabályban részletesen rendezett.

Végül pedig, különbség van abban a tekintetben, hogy kötelező-e a rendszer használata, vagy opcionális. A közigazgatási bíróságokon lehetőségként áll fenn, csak annyi a követelmény, hogy ha elektronikusan küldte be a jogorvoslati kérelmet egy ügyben az ügyvéd, akkor már elektronikus lesz az az eljárás. Az e-Barreau használata azonban a Cours d'appel előtt kötelező, ha az ügyvédi képviselő kötelező, ez kiterjed a jogorvoslati kérelem benyújtására is.

7. KONKLÚZIÓ

A rendszerek jövőbeli továbbfejlesztése egyrészt a biztonsági követelmények fokozódása irányában várható. 2010-ben jelentek meg az Általános Biztonsági Referenciák, majd a 2010. május 6-án kelt miniszteri rendeletbe⁴⁸ bekerültek ezen referenciák. Ezek olyan javaslatok a közigazgatási szervek számára, hogy hogyan tehetik az elektronikus adatátvitelt biztonságosabbá és megbízhatóbbá. A jogszabály 3 éves türelmi időt határozott meg a követelmények teljesítésére. A TêléRecours-ba 2013-ra kellett beépíteni ezeket az ajánlásokat, amit meg is tettek.

A másik kihívás a TêléRecours számára, hogy konzisztens legyen az e-Barreau rendszerrel. Jelenleg ezt úgy oldották meg, hogy az e-Barreau-t használók egyetlen azonosítással csatlakozhatnak a TêléRecours-hoz. Így nem kell felhasználónevet és jelszót használniuk, mivel az e-Barreau-ban elektronikus aláírást alkalmaznak.

Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy számos különböző rendszer létezik egymás mellett (például az eddig említettek mellett, az Igazságügyi Minisztériumnak van egy elektronikus szolgáltatása, ahol bárki kérheti egy ítélet megküldését), ami azok számára megnehezíti a használatot, akiknek több típusú ügyben és minden típusú bíróság előtt el kell járnia. Míg a különböző rendszerek használatát indokolhatja, hogy más az ügyek típusa, más az eljárás menete, az elvégzendő eljárási cselekmények, más formájú és tartalmú bírói határozatok születnek az eljárás végén, valamint eltérő a résztvevők köre és az igénybevevők száma is, másfelől viszont a biztonsági követelmények minden rendszer számára ugyanazok. Ezért

48 Arrêté du 6 mai 2010 portant approbation du référentiel général de sécurité et précisant les modalités de mise en oeuvre de la procédure de validation des certificats électroniques

előnyösebb lehetne egyetlen rendszerrel megoldani a különböző bíróságok előtti különböző típusú ügyeket, többféle modul vagy felhasználói felület használatával.

A tanulmányban felvázolt rendszerek a hazánkban jelenleg zajló közigazgatási eljárás és perrendtartás rekodifikációs folyamatában hasznosítható elemeket tartalmaznak. A francia közigazgatási bírászkodásban megvalósított elektronizáció ismertett eredményei és tapasztalatai tanulságul szolgálhatnak számunkra is. Az elektronikus eljárások technikai megvalósítása vagy egyes eljárási szakaszok elektronizálása során pedig figyelemmel lehetünk a TéléRecours rendszer előnyeire és esetleges korrekcióra szoruló pontjaira.

Külön tanulmány tárgya lehetne a hazai elektronizációs eredmények elemzése, ezért csak néhány kapcsolódási pontot emelnék ki. A jelenlegi hazai helyzetet vizsgálva azt mondhatjuk, hogy az alapvető szabályozási környezet megteremtése sikeres volt. Természetes azonban, hogy az elektronikus kapcsolattartás gyakorlati működése nem problémamentes, ezért fontos a rendszert használók visszajelzéseinek gyűjtése és értékelése, illetve a megalapozottnak talált észrevételek alapján a rendszer módosítása, továbbfejlesztése. A szakma képviselőinek eddigi visszajelzései vegyes képet mutatnak a szabályok alkalmazhatóságával kapcsolatban. A minisztérium felől pozitív várakozás előzte meg a szabályok hatálybalépését, tulajdonképpen sikerként könyvelték el, hogy a közigazgatási ügyekben a központi elektronikus szolgáltatórendszeren át elérhető szolgáltatásokhoz hasonlóan a bíróságokon is meg tudják teremteni az elektronikus kapcsolattartás rendjét.⁴⁹ Az OBH álláspontja szerint a bíróságok teljesen felkészültek az elektronikus kapcsolattartásra.⁵⁰

Azonban kiderült, hogy a bírósági ügykezelést és kapcsolattartást nem lehet a közigazgatási hatósági eljáráshoz hasonlóan „elektronizálni”. Az eltérések számtalan oka közül a polgári peres, illetve a közigazgatási-hatósági eljárás alapvető elveinek és céljainak, valamint a bíróság szervezeti struktúrájának különbözősége ennek legnyomósabb indokai. A valóság az, hogy a bírók körében bizonytalanság tapasztalható a gyakorlati alkalmazást tekintve. Számos bíróságon hiányzik, vagy nem elégséges a meglévő infrastruktúra, illetve nem kaptak megfelelő felkészítést a rendszer jövőbeni alkalmazói. Ezek olyan prózai szempontok, mint hogy nincs elég szkanner vagy nyomtató, nincs telepítve a szükséges program.⁵¹

A kötelező alkalmazás dátumának sorozatos hosszabbítását követően, a legutóbbi törvénymódosítás⁵² szerint 2016. július 1-től lesz kötelező az elektronikus kapcsolattartás. Nemcsak a bíróknak okoz nehézséget az átállás, hanem az ügyvédeknek is. A rájuk nehezedő terhek közül az informatikai alkalmazások beszerzése mellett a felelősség fokozódása is jelentős. Mivel minden ügyfélkapus értesítés esetén 5 nap elteltével beáll a kézbesítési vélelem és 30 napon belül minden adat törlődik, gyakorlatilag folyamatosan olyan helyen kell tartózkodnia az ügyvédnek, hogy elérje a rendszert, vagy meg kell adnia a személyes (tehát nem az iroda) bejelentkezési adatait annak, aki helyettesíti. Ez nem lenne megengedhető adatbiz-

49 lásd a T/6980 törvényjavaslat (A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, valamint egyéb eljárásjogi és igazságügyi törvények módosításáról) általános vitáján elhangzott nyilatkozatokat

50 lásd az OBH 2015. novemberében megjelent sajtóközleményét. Forrás: birosag.hu/media/aktualis/birosagok-felkeszultek-az-elektronikus-kapcsolattartas-2016-januar-1-jei (a letöltés ideje: 2016. 03. 10.)

51 WEIDINGER Péter: *Elektronikus pert hoz az új esztendő*, *Ars Boni Jogi Folyóirat*, 3(2015)/4, 32–34.

52 2015. évi CXXII. törvény, hatályos 2015. XII. 17-től

tonsági szempontból, a folyamatos rendelkezésre állás és a rendszer napi szintű követése viszont szintén nem követelhető meg egy ügyvédtől. Más informatikai aggályok is felmerültek, például a csatolt dokumentumok mérete, ugyanis a rendszer maximálja a feltölthető dokumentum méretét (100 MB), ami nem mindig elegendő.

Amit tanulhatunk a francia példából, hogy mennyire fontos az információ megosztása, hogy a szakma képviselői – ügyvédek és bírók – ne érezzék azt, hogy az új rendszer számukra idegen és nehezen megtanulható, hanem megfelelő tájékoztatást és felkészítést kapjanak. Valamint, tisztában legyenek a rendszer előnyeivel, ami a rengeteg másolási költség megspórolása mellett időtakarékossgot, utazási költségek megtakarítását jelenti, vagy éppen azt, hogy az ügyvéd hamarabb értesül az eljárásban beérkezett dokumentumokról, azok tartalmát hamarabb ismerheti meg, illetve a korábban igen gyakori kézbesítési bizonytalanságok jelentős részét (nem vette át, ismeretlen helyre költözött, a postai kézbesítés nem volt szabályszerű stb.) ki lehet küszöbölni.

A francia tapasztalatok alapján, a hazánkban jelenleg létező rendszereket (Bírósági Tájékoztató és Figyelmeztető Rendszer, az OBH elektronikus rendszere) tovább kell fejleszteni abba az irányba, hogy egyre több elektronikusan végezhető eljárási cselekmény legyen, és egyetlen rendszeren keresztül, egy belépéssel lehessen hozzáférni az alkalmazásokhoz. Mindezek során pedig fokozott figyelmet kell fordítani az adatbiztonságra, és a rendszerben tárolt személyes adatok védelmére.

Korábbi kutatások kimutatták,⁵³ hogy az európai országokban létezik egy alapvető közös fejlődési irány a közigazgatási rendszerekben. A hasonló tendenciák kimunkálása során összegyűjtötték azon alapvető elveket, amelyek az európai közigazgatási jog magját képezik, amelynek része a közigazgatási döntések bírósági felülvizsgálatára vonatkozó egységes európai modell. Természetesen ez a modell figyelembe veszi az egyes országok intézményrendszerében és eljárásaiban rejlő különbségeket. Egy ilyen régóta jelen lévő különbség az igazságszolgáltatásba integrált, vagy attól teljesen elkülönült autonóm közigazgatási bírászkodás. Az elmúlt 20 év fejlődése azonban azt bizonyította, hogy a célok megvalósítása mindkét modellben lehetséges, funkcionalitás szempontjából nem jelent tehát lényegi különbséget ez az elválasztás.⁵⁴

Sokkal fontosabb választ adni arra a kérdésre, hogy a jelentősen növekvő ügyteherrel hogyan lehet megküzdeni a magas színvonalú ítélkezési tevékenység fenntartása mellett. A francia közigazgatási bírászkodás erre az elektronizáció fejlesztésével adott adekvát választ, amellett, hogy a szükséges bírósági személyzetet és infrastruktúrát is biztosította.

53 lásd például Michael HARRIS, Martin PARTINGTON: *Administrative Justice in the 21st Century*, Hart Publishing, 1999, 463–480., Johan OLSEN: *Towards a European administrative space?*, *Journal of European Public Policy*, 10(2003)/4, 506–531.

54 Jean-Marie WOEHRLING: *Judicial Control of Administrative Authorities in Europe: Toward a Common Model*, *Hrvatska Javna Uprava*, 6(2006)/3, 35–56.

8. ELEKTRONIKUS FORRÁSOK

cnb.avocat.fr/Reforme-de-la-procedure-d-appel-en-matiere-civile-communication-electronique-obligatoire_a781.html

www.finyear.com/France-procedure-civile-de-nouvelles-regles-en-2013_a25057.html

www.justice.gouv.fr/index.php?theme=TJCI&type=ACTUA|DISCO|COMMU|PRESS&ordre=2&rubrique=11861

www.justice.gouv.fr/publication/chiffres_cles_20151005.pdf

www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20160128

www.telerecours.fr/actualite/MU-TR-AVO-ADMIN.pdf

www.henricapitant.org/sites/default/files/France_3.pdf

9. FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Emmanuel BARTHE: *E-Justice: encore du nouveau!* Forrás: www.precisement.org/blog/E-Justice-encore-du-nouveau.html
2. John BELL: *Judiciaries within Europe*, Cambridge University Press, 2006.
3. Corinne BLÉRY, Jean-Paul TEBOUL: *Dématérialisation du procès: trois pas en avant, deux pas en arrière?*, Gazette du Palais, 2013/68, 12.
4. Corinne BLÉRY: *Procédure avec représentation obligatoire devant les Cours d'appel et communication par voie électronique: panorama (non exhaustif) des difficultés*, Procédures, 2013/10, 4.
5. Rene CHAPUS: *Droit du contentieux administratif (13e édition)*, Montchrestien, Précis Domat, 2008.
6. Anaïs COIGNAC: *E-barreau et dématérialisation des procédures: «on ne va pas faire une justice virtuelle*, La Semaine Juridique dition Générale, 2010/3, 46.
7. Conseil d'État: *Rapport public 2011: Consulter autrement, participer effectivement*, 2011.
8. Conseil d'État: *Rapport public 2010*, 32; Conseil d'État: *Rapport public 2011*, 35; Conseil d'État: *Rapport public 2012*, 33.
9. Frédérique FERRAND: *The Respective Role of the Judge and the Parties in the Preparation of the Case in France = The Reforms of Civil Procedure in Comparative Perspective*, eds. N. TROCKER, V. VARANO, Torino, 2005.
10. M. Patrick FRYDMAN: *Administrative Justice in France*, Keynote address delivered to the 11th AIJA Conference, 5 June 2008, 15. Forrás: www.aija.org.au/Tribs08/Frydman.pdf
11. Stéphanie GRAYOT-DIRX: *La cause étrangère et l'usage des nouvelles technologies dans le procès civil*, Procédure, 2013/1, 2.
12. Serge GUINCHARD: *Droit processuel. Droit commun et droit compare du procès équitable*, 2007.
13. Michael HARRIS, Martin PARTINGTON: *Administrative Justice in the 21st Century*, Hart Publishing, 1999.
14. Dr. KEMENES István: *Franciaország polgári igazságszolgáltatási rendszerének néhány vonása (1. rész)*, *Bírák Lapja*, 3(1993)/2, 101–111.
15. Dr. KEMENES István: *Franciaország polgári igazságszolgáltatási rendszerének néhány vonása (2. befejező rész)*, *Bírák Lapja*, 3(1993)/3–4, 67–78.
16. *Közérdekvédelem. A közigazgatási bíráskodás múltja és jövője*, szerk. VARGA Zs. András, FRÖHLICH Johanna, PPKE JÁK-KIM, Budapest, 2011.
17. NYILAS Anna: *A polgári per egyszerűsítésének és gyorsításának eszközei az európai jogrendszerekben, különös tekintettel a kis értékű követelésekre vonatkozó eljárásokra*, PhD-értekezés, DE Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen, 2011.
18. Johan OLSEN: *Towards a European administrative space?*, *Journal of European Public Policy*, 10(2003)/4, 506–531.
19. *Rapport d'audit du réseau privé virtuel avocat*, 2010. Forrás: cnb.avocat.fr/Le-rapport-d-audit-du-Reseau-Prive-Virtuel-Avocats-RPVA-vient-d-etre-remis-au-Conseil-national-des-barreaux_a891.html

20. *Rapport sur le réseau privé virtuel avocat*, assemblée générale du CNB des 27 et 28 avril 2007, 15. Forrás: www.fnuja.com/attachment/53169/
21. Jean-Marc SAUVÉ: *The French administrative jurisdictional system*. Forrás: www.cergy.pontoise.tribunal-administratif.fr/content/download/1701/5131/version/1/file/presentation_hunter_valley_mars10.pdf
22. Thierry SOMMA: *Mette en œuvre les téléprocédures dans la juridiction administrative*, 2003, *Conseil d'État* report. Forrás: www.conseil-etat.fr/media/document//teleproced_ja_nov03.pdf
23. Xavier VAHRAMIAN, Eric WALLENBROCK: *France = International Civil Procedure*, ed. Shelby R. GRUBBS, The Hague, Kluwer International, 2003.
24. Jean-Luc VALLENS: *La dématérialisation des décisions judiciaires: une évolution nécessaire*, La Semaine Juridique Edition Générale, 2007/11, 119.
25. Marco VELICOGNA, Antoine ERRERA, Stéphane DERLANGE: *e-Justice in France: the e-Barreau experience*, *Utrecht Law Review*, 7(2011)/1, 163–187.
26. Marco VELICOGNA, Antoine ERRERA, Stéphane DERLANGE: *Building e-Justice in Continental Europe: The TéléRecours Experience in France*, *Utrecht Law Review*, 9(2013)/1, 38–59.
27. Marco VELICOGNA: *Electronic Access to Justice: From Theory to Practice and Back*, *Droit et cultures*, 1(2011)/61.
28. WEIDINGER Péter: *Elektronikus pert hoz az új esztendő*, *Ars Boni Jogi Folyóirat*, 3(2015)/4, 32–34.
29. Jean-Marie WOEHLING: *Judicial Control of Administrative Authorities in Europe: Toward a Common Model*, *Hrvatska javna uprava*, 6(2006)/3, 35–56.

Nyilas Anna (nyilas.anna@law.unideb.hu) a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Eljárásjogi Tanszékén egyetemi adjunktus. Oktatási profiljába tartozik a Polgári eljárásjog (Általános rész, Különleges eljárások), Európai polgári eljárásjog, Nemperes eljárások, Közigazgatási bírászkodás, Jogvédelem az Európai Unióban, Igazságügyi szervezet és igazgatás, Igazságügyi ügyvitel tárgyak oktatása. Főbb kutatási területei az egyszerűsített eljárások, mint a polgári per alternatívái, a perbeli szereplők eljárási cselekményei, a polgári eljárások időszerű lefolytatása, a polgári ügyek differenciálásának lehetséges módjai, a bizonyítási rendszerek, illetve az európai összehasonlító polgári perjog. Magyar és angol nyelvű publikációi megtekinthetők az mtmt.hu adatbázisában.